

Lohi ja dioksiini

Suomi hakee poikkeusluvan jatkoa Itämeren luonnonlohen kaupalliseen pyyntiin, vaikka lohen dioksiinipitoisuudet ylittävät selvästi EU:n asettamat turvarajat. Luonnonlohi käy yhä uhanalaisemmaksi ja poikkeusluvan jatkon hakeminen sen kaupalliseen pyyntiin on vastuutonta.

Dioksiinit ovat supermyrkkijä, jotka kertyvät ihmiselimistöön ja sitoutuvat rasvakudokseen. Ne vaikuttavat erityisesti hormonitoimintaan, ja häiritsevät etenkin sukihormonien toimintaa ja näin ihmisen lisääntymisjärjestelmää. Dioksiinit aiheuttavat myös sikiölle kehityshäiriöriskin. Dioksiineilla saattaa olla tärkeä rooli teollisuusmaiden suurimmassa terveystoiminnassa, aikuisiän diabeteksessa.

EU on asettanut turvarajan elintarvikkeiden dioksiinipitoisuudelle tieteellisen komiteansa suosituksesta. Tämä perustuu WHO:n suositukseen päivittäisestä dioksiinin maksimisaannista (tavoite 1pg/kg/vrk). Suuri merilohen dioksiinipitoisuus ylittää turvarajan (4pg/g) jopa nelinkertaisesti, suuret silakat vielä enemmän. Niiden pitoisuudet ylittävät turvarajan enemmän kuin Saksan äskettäin kohutut dioksiinipitoiset kanat ja sianliha. Päivittäisen dioksiinin saannin maksimiraja ylitetään, jos aikuinen syö suurta lohta tai silakkaa 5-10 g päivässä. 10-15 -kiloinen lapsi voisi näin syödä vain yhden gramman annoksen näitä päivässä.

Dioksiinin terveysvaikutuksia selvitetään. Meneillään olevassa tutkimuksessa verrataan Suomen kalastajaväestön terveyttä muuhun väestöön. Tarkoituksena on selvittää mm. dioksiini- yms. ympäristömyrkkyriskiä. Osatuloksia on jo tullut. Kalastajien elinikä on pidempi kuin muun väestön mutta tässä on hyvin paljon sekoittavia tekijöitä geneettisesti, elämäntavoissa, sosioekonomisesti ym.

Ruotsalainen tutkimus (Anna Rignell-Hydbom ym. v. 2008) on asetelmaltaan paljon selkeämpi ja mielekkäämpi. Siinä verrattiin Ruotsin länsi- ja itärannikon kalastajaväestöä. Länsirannikolla Pohjanmeren kalojen dioksiinipitoisuus on paljon vähäisempi kuin Itämeressä. Tutkimuksessa todettiin ryhmissä merkittäviä eroja: Itärannikon kalastajamiesten siittiöiden liikkuvuus oli heikentynyt ja siittiösoluissa oli rakenteellisia muutoksia. Lapset syntyivät Itämeren rannikolla pienipainoisempina – ja pienipäisempinä. Tämä on huolestuttavaa, se voi olla merkki keskushermoston kehitysriskistä.

Dioksiinipitoisuudet ovat laskeneet suomalaisten naisten äidinmaidossa neljännekseen rasvaisen merikalaa syönnin vähentymisen seurauksena. Tämä on ilahduttavaa mutta ei riittävää. Väestön dioksiinitaakkaa on edelleen pyrittävä edelleen vähentämään.

Meillä on suositeltu, että riskiryhmät: raskaana tai yleensä hedelmällisessä iässä olevat naiset ja lapset söisivät Itämeren lohta ja silakkaa korkeintaan 2-3 kertaa kuukaudessa.

Ruotsissa ollaan muutama vuosi sitten tiukennettu suositusta Itämeren rasvaisen kalan syönnistä. Em. riskiryhmiin kuuluvien pitäisi syödä rasvaista merikalaa vain 2-3 kertaa vuodessa! Suositus perustuu mm. em. kalastajatutkimukseen Ruotsissa. Suomalaiset eivät liene geneettisesti vastustuskykyisempiä kuin ruotsalaiset.

Dioksiinin terveysriskit ovat todellisia. Se ei ole vitamiini pienissäkään pitoisuuksissa. Väestön dioksiinin saantia on pyrittävä vähentämään.

Dioksiinilohen kalastuksen poikkeuslupa

Suomi ja Ruotsi saivat EU:lta poikkeusluvan suuren merilohen ja silakan kaupalliseen pyyntiin v. 2002. Perusteluna oli mm. lohen punaisen lihan ja kalarasvan terveellisyys, näin melkoinen kansanterveydellinen merkitys. Lohen merikalastajia työllistävä jopa kansantaloudellinen vaikutus oli myös perusteluna. Poikkeusluvan ehtona oli dioksiinipitoisuuksien seuranta ja kuluttajien riittävä valistus.

Poikkeuslupapäätös perustui 1990-luvun tilanteeseen. Tuolloin Suomen merikalastuksen lohisaalis oli 1,2-2,2 milj kg – tiettyä kansanterveydellistä merkitystä oli. Luotiin suorastaan lohen merikalastusteollisuus. Näin lohen pyynnillä oli myös kansantaloudellista merkitystä – kalastajien työllisyysvaikutus oli paljon nykyistä suurempi. Norjan lohta ja kirjolohta oli vähemmän tarjolla kuluttajille.

Lohisaaliista laitosperäistä istutuslohta oli 80-90%. Laitoslohi oli tarkoitettu kalastettavaksi.

Nyt tilanne on tyystin muuttunut:

Itämeren lohen määrän romahtamisen myötä Suomen kaupallisen meripyynnin lohisaalis oli viime vuonna enää vain 0,3-0,2 milj kg, kymmenesosa entisestä. Tällä ei ole enää juuri mitään kansantaloudellista merkitystä. Meren lohenkalastuksella on taloudellista merkitystä vain hyvin pienelle osalle kalastajia. Kainuun TE-keskuksen (Oulun läänin alue) mukaan v.2008 rannikolla kalasti 250 ammattikalastajaa, näistä vain 1/5 harjoittaa lohen kalastusta. 10-20 kalastajalle lohenkalastuksella on hyvin tärkeä merkitys elinkeinossa osatulona. Kalastajien määrä on edelleen vähentynyt.

Lohenkalastuksella ylläpidetyt työpaikat ovat erittäin kalliita yhteiskunnalle – erilaiset tuet ovat hyvin suuret. Lohi-istutukset pelkästään maksavat 1,5-2 milj kun taas merikalastuksen primaarituotto v. 2010 arviona ehkä 0,8 milj euroa. Luonnonlohta on saaliista lähes neljä viidesosaa. Laitoslohisaalin arvo merikalastuksessa on näin korkeintaan 1/6-1/10 lohen poikasistutusten arvosta.

Raha huilaa Kankkulan kaivoon. On sanottu, että istutuslohta ei saada saaliiksi edes sitä istutuspoikasten biomassaa, joka jokisuille laitetaan! Olisi kannattavampaa myydä poikaset suoraan torilla eikä laittaa niitä mereen.

Lienee kannattamattominta taloudellista toimintaa Suomessa! Ja kohdistuu nyt yhä uhanalaisemmaksi käyvään luonnonloheen.

Itämeren lohikanta ja saalismäärät ovat romahtaneet 1990-luvun alusta lähtien. Ennen kaikkea laitosperäisten istutuspoikasten eloonjääminen meressä on romahtanut. Nyt merilohesta on 75-80% luonnonlohta, jonka poikastuotanto on lisääntynyt vapaissa joissa. Tilanne on siis täysin päinvastainen kuin 80-90 luvulla, jolloin laitosperäistä istutuslohta oli 80-90%.

Luonnonlohi on silti käymässä yhä uhanalaisemmaksi. Syynä on liikakalastus merellä. Lisäksi myös luonnonlohen poikasten selviytyminen meressä on heikentynyt, joskin paljon vähemmän kuin istutuslohen. Hyvinkin uhanalainen on lohen tila esim. ainoassa aidosti suomalaisessa lohijoessa Simojoessa ja etenkin Kiiminkijoessa.

Parhaassa Tornionjoessa on nähty jopa kansainvälisesti ainutlaatuinen luonnonlohen elpyminen sukupuuton partaalta merikalastusrajoitusten ansiosta 90-luvun lopulla. Joen lohikanta on kuitenkin epästabiili, sitä on luonnehdittu silmälläpidettäväksi, mutta tämä oli ennen parin viime kesän lohennousun romahtamista. Tornionjoen lohen paluun menestystarina on joutunut uhatuksi meren liikakalastuksen takia.

Lohen laitospoikaset eivät enää juuri selviydy hengissä merivaelluksesta. Laitoslohi ”mädäntyy”. Selviytymisen kannalta kehnot ominaisuudet valikoituvat kasvatusaltaissa. Esim Tornionjoen miljoonasta poikasesta on palannut jokeen ennen viime kesän romahdusta kymmeniä tuhansia. Oulujoen 200 000 istutetusta laitospoikasesta on palannut jokialueelle viime vuosina vain satoja, enimmillään tuhatkunta aikuista lohta. Kyseessä on siis suuren kertaluokan ero. Ja kehitys kulkee laitoslohen kohdalla täydellistä umpikujaa kohti.

Ainoa vaihtoehto Itämeren merilohen tulevaisuuden turvaamiseksi on maksimoida jokien luonnonpoikasten tuotto. Tämä käy yhä kiireellisemmäksi. Paras Tornionjoki on tuottanut vuosittain 1-1,2 miljoonaa luonnonpoikasta merivaellukselle. Tuotto voisi olla jopa moninkertainen.

Rakennettujen jokien hengissä säilyneet istutuslohet tarvitaan ylisiirtoja varten, jos lohikannat halutaan pelastaa. Ylisiirtoihin vapaille vesialueille rakennetuilla joilla tarvitaan jo tuhansia lohia, käytännössä kaikki jokisuille vaeltavat lohet! Erityisesti Kemijoen vapaalla sivujoella, Ounasjoella ja Iijoen vapaalla latvavesillä on mahdollisuuksia satojen tuhansien elinkykyisten luonnonpoikasten tuotantoon!

Lohen merikalastuksen kansanterveydellinen merkitys?

Nyt on toisin kuin 90-luvulla mahdollisuus valita kalatiskiltä dioksiinitöntä lohta: kotimainen kirjolohi (6 milj kg), ulkomainen kirjolohi (5 milj kg) ulkomainen kasvatettu merilohi (18 milj kg). Lohta tarjolla riittävästi liki 30 milj kg (filepainoina, raakapainona määrä on enemmän).

Kotimainen merellä kaupallisesti pyydetty (luonnon)lohi (0,2-0,3 milj kg), muodostaa todellakin vain alle yhden prosentin lohen kokonaiskulutuksesta!

Hyvin propagandistinen on aiemmin esitetty väite: Lohen syönti olisi 100 kertaa terveellisempää kuin sen dioksiinihaittavaikutus. Oletuksena oli, että vaihtoehtona on sianliha tms.! Tällä hetkellä löytyy riittävästi vaihtoehtona lähes dioksiinitöntä lohta – tilanne on täysin muuttunut. Lohen merisaaliilla ei ole enää minkäänlaista kansanterveydellistä merkitystä!

Itämerestä pyydettyssä luonnonlohessa ja istutuslohessa on täysin samat dioksiinipitoisuudet. Ns. ”puhtaan villilohen” markkinointi on tyystin harhaanjohtamista.

Oletus poikkeuslupan myöntämisessä oli, että kalojen dioksiinipitoisuudet vähitellen laskevat. Poikkeuslupaa jatkettiin v. 2011 saakka. Alustava käsitys on, etteivät pitoisuudet ole merkittävästi laskeneet – ovat edelleen selvästi yli EU:n turvarajojen (lopulliset v. 2009 tutkimustulokset julkaistaan keväällä)

Poikkeusluvan ehtona oli tehokas valistus rasvaisen merikalnan riskeistä ja tiedottaminen siitä kuinka harvoin sitä sopii syödä. Tulokset tiedotuksessa eivät ole järin häävit: Vain reilu kolmannes tietää, että isoa silakkaa tai Itämeren lohta saisi hedelmällisessä iässä syödä vain 1-2 kertaa kuukaudessa. Etenkään nuoria ei olla saatu valistettua. 15-24 -vuotiaista tiesi syömisrajoituksista vain 20 % ja 25-34 -vuotiaista n. 26%. Neuvolavalistus on Suomessa paremmin hoidettu, mutta riskiryhmiä ei välttämättä tavoiteta (syrjäytymisvaarassa olevat tai syrjäytyneet nuoret vanhemmat).

Silakka ei ole uhanalainen. Kysymys sen käytöstä ihmisravinnoksi on monimutkaisempi kuin lohen. Todennäköisesti nykyistä tehokkaammalla valistuksella sitä voitaisiin kohtalaisen turvallisesti syödä.

Luonnonlohi ei ole kovin suuri terveysriski mutta, etenkin suurten lohien dioksiinipitoisuudet ylittävät moninkertaisesti EU:n turvallisuusrajan – Silti sitä myydään kaupallisesti!

Ennen kaikkea tämä on kyseessä hyvin suuri periaatteellinen kysymys!

Ihminen voi nykyisin valita dioksiinittoman lohivaihtoehdon ja saada siitä kaiken terveyshyödyn mutta ei potentiaalisia dioksiinihaittoja. Väestön dioksiinitaakkaa tulee edelleen alentaa.

On paradoksi, että yhä uhanalaisemmaksi käyvää Itämeren luonnonlohta kalastetaan merellä kaupallisesti täysin järjettömästi subventoituna, tyystin kannattamattomasti ja myydään kalatiskillä bulkkituotteena lenkkimakkaran hintaan – rajat ylittävän dioksiinipitoisena

On skandaali, jos Suomi edes yrittää hakea uudelleen EU:lta poikkeuslupaa dioksiinipitoisuuden ylittävän merilohen kaupalliseen pyyntiin!

Poikkeusluvasta on syytä luopua yhdessä Ruotsin kanssa. Tällöin ei poikkeuslupia myönnetä muillekaan. Näin avautuu mahdollisuus merikalastuksen rajoittamiseen koko Itämerellä ja voimakkaaseen puuttumiseen eteläisen alueen, etenkin puolalaisten ajosiimoilla harjoittamaan luonnonlohen ryöstöpyyntiin ja laajaan salakalastukseen. Itämeren luonnonlohi on liki yksinomaan ruotsalaista ja suomalaista.

Luonnonlohi on täysin ylikalastettu myös Suomen alueella. Ammattikalastajat ovat ilmoittaneet pyrkivänsä Suomen virallisen lohikiintiön kalastamiseen täyteen. Tämä voisi tapahtua, kun luonnonlohta suojelevat keväiset pyyntirajoitukset poistettaisiin! Kiintiöiden täyttyminen tarkoittaisi lohisaaliin liki kolminkertaistumista (v. 2010 pyydettiin kolmannes kiintiöstä). Tällöin jokiin ei nousisi enää lainkaan luonnonlohta. Tämä on käsittämätöntä vastuuttomuutta.

Itämeren lohien kaupallinen kalastus täytyy lopettaa tai keskeyttää riittävän pitkäksi määräajaksi.

Itämeren merilohen kauppaaminen EU-maiden ulkopuolelle, jota esim. tanskalaiset harjoittavat, tulee tyystin kieltää.

Vain näin voidaan turvata Tornionjoen ja Simojoen luonnonlohen voimistuminen aina maksimaaliseen vaelluspoikastuotantoon asti. Tornionjoki voisi mahdollisesti tuottaa jopa 2,5-3,5 miljoonaa vaelluspoikasta.

Viime kesänä ainoastaan 1,5 % Tornionjoen suuresta vaelluspoikasmäärästä (1,2 milj) palasi jokeen. Tavoite pitäisi olla 10% palaavia eli 100-120 000 nousulohta. Myöhemmin Tornionjoen poikastuotannon päästessä täyteen mittaan nousulohien määrä joessa voisi olla helposti 150-200 000, parhaimmillaan kenties jopa 200-300 000?!

Simojoki voisi elpyä kansainvälisesti merkittäväksi lohijokeksi.

Tällöin voisi löytyä tilaa myös tarkasti rajoitetulle ja ekologisesti kestäväälle meripyynnille, jolloin lohi olisi tuolloin kallis ja harvinainen gourmet-tuote. Olettaen että dioksiinipitoisuudet kääntyisivät jossain vaiheessa selkeään laskuun.

Tornionjoki voisi nousta Euroopan lohenkalastuksen huippupaikaksi, lohen urheilukalastuksen unelmajokeksi. Huippuarvokkaan luonnonlohen taloudellinen hyödyntäminen olisi joessa elämyskalastuksena maksimaalista. Nykyisin Tornionjoen matkailukalastuksen tuotto on n. 3 milj euroa, jatkossa voisi olla jopa 3-10 (-?) –kertainen. Samalla voidaan valvoa kalastusta tiukasti ekologisena ja kestäväenä, kun joessa on lohilaskuri. Verrattuna meren bulkkipyyntiin lohen kilohinta matkailukalastuselämyksenä olisi jopa monikymmenkertainen.

Lohenkalastuksen keskeyttäminen antaisi mahdollisuuksia lohen palauttamiseen uusiin jokiin mm. Kiiminkijoki, Pyhäjoki ja Kuivajoki.

Lohen luonnonkierron palauttaminen

Kun merikalastuksen keskeytettäisiin, voitaisiin turvata mahdollisimman monien merivaelluksellaan henkiin jääneiden istutuslohien paluu rakennettujen Kemijoki-, Iijoki- ja Oulujen suille. Ylisiirtoja voitaisiin käyttää luonnonlohen nopeaan palauttamiseen vapaille latvavesille.

- Oulujoki: 1000-1500 lohta tarvitaan ylisiirtoon?
- Iijoki: 3-5000 lohta?
- Kemi/Ounasjoki: 5-7000 lohta? – ehdoton vähimmäismäärä, silti liian aivan vähän, koska Ounasjoki on kooltaan puolet Tornionjoesta.

Usko alkaa loppua eri jokien lohen palauttajilta ja päättäjiltä, kun lohta ei enää palaa mereltä jokisuille. (Merikosken kalatien positiivinen lohennousu viime kesänä oli ainoa - säännön vahvistava - poikkeus synkeän vääjäämättömässä romahdussuunnassa). Ollaan joutumassa tyystin umpikujaan! Laitoslohella ei ole tulevaisuutta. Ainoa tie ulos on: luonnonlohen kierron palauttaminen rakennettuihin jokiin. Tämä edellyttää kalateiden rakentamista kaikkiin voimalaitoksiin ja kaikkien poikasistutusten siirtämistä vapaille ylavesille. Rakennetuissa joissa on mahdollista tuottaa satoja tuhansia elinkykyisiä lohenpoikasia.

Mistä merikalastajille korvaavaa tuloa lohenkalastuksen menetyksistä?

Merikalastuksen ylläpitäminen ja kasvattaminen on hyvin tärkeää kotimaisen ja terveellisen kalan saannin turvaamiseksi. Meiltä löytyy puhdasta, liki myrkytöntä luonnonkalaa riittämiin ja se on paljon turvallisempaa ja ekologisempaa kuin kasvatettu kala.

On väitetty, että lohenkalastus on olennaista merikalastuksen jatkuvuuden kannalta. Mutta merikalastuksen perustuessa dioksiinipitoisen luonnonlohen liikakalastukseen, on tuo tukijalka hyllyvässä allikossa.

Mahdollisuudet:

- On korvattava lohenkalastajien menetyksiä samoin perustein kuin esim. poronhoitajat saavat petokorvauksia. Kyse on yhä uhanalaisemmaksi käyvän eläinlajin suojelusta.

- Osalla istutusvelvoitteista voitaisiin korvata tilapäisesti siirtymistä muiden kalalajien käyttöön. Näin tuettaisiin muiden varmuudella terveellisten kalalajien kalastuksen lisäämistä. Merilohen yli siirtokalastus, jossa tarvitaan vähintään 8-13 tuhatta lohta. Tähän tulisi käyttää osa velvoiteistutusrahoista.

- Siian lisäämistutukset ja siian kalastuksen siirtäminen harrastajilta ammattikalastajille.

- Hoitokalastus – kalamassojen poistolla Itämeren fosforimäärää voidaan laskea – tätä olisi yhteiskunnan tuettava. Ja ns. roskakala eli särkikala on arvokas ravinnonlähde ihmiselle ja jopa kulinaarinen herkku manner-Euroopassa.

- Matkailukalastus – esim. Ruotsissa ja Ahvenanmaalla – tarjoaa huomattavasti suurempaa tuloa kuin kaupallinen massapyynti. Merikalastajat tietävät, mistä arvokalaa voi saada vieheeseen. Mutta huippuarvokasta ja uhanalaista luonnonlohta ei pidä kalastaa massaelintarvikkeeksi kaupan tiskille.

Luonnonlohen määrän moninkertaistaminen nykyisissä vapaissa joissa etenkin Tornion- ja Kalixjoessa voi tapahtua hyvin nopeasti – ja ilmaiseksi. Kun vain luonnonlohen emokalat lasketaan jokiin kutemaan eikä niitä tapeta kaupan tiskillä myytäväksi dioksiinipitoiseksi ihmisravinnoksi.

Pekka Jurvelin
lastenlääkäri/lastenneurologi/kirjailija
p. 040-540 5112
pekka.jurvelin@utanet.fi

